Något om avgångsbidrag på grund av försäkring

Av assessor Birger Stening

Inledning

Den pågående strukturrationaliseringen inom industrin och andra grenar av näringslivet sätter allt flera spår också på skattelagstiftningens område. Bestämmelser införs i syfte att undvika sådana konsekvenser av gällande skatterätt som kan hindra från olika synpunkter önskvärda företagssammanslagningar eller andra rationaliseringsåtgärder. Vad gäller företag och aktieägare kan som exempel på sådana bestämmelser nämnas dispensreglerna i de nyligen genomförda ändringarna av "Annell-lagen" och i de nya reglerna om aktievinstbeskattning.

Även om den strukturrationalisering som här avses sedd på längre sikt självfallet är till fördel för löntagarna, medför driftsinskränkningar eller nedläggningar emellertid ofta svårigheter och påfrestningar av ekonomisk och annan natur för de anställda. Särskilt är detta fallet beträffande personer som, efter att ha friställts, av olika anledningar har svårt att få ny anställning. Detta gäller i regel äldre löntagare liksom anställda som är psykiskt eller fysiskt handikappade. Nya bestämmelser (SFS 1967:159) har därför införts i kommunalskattelagen (32 § 1 mom. tredje stycket och punkt 11 i anvisningarna till paragrafen samt övergångsbestämmelserna till de nya reglerna) i syfte att lindra beskattningen för friställda löntagare som får viss typ av avgångsbidrag. De nya bestämmelserna innebär i huvudsak den ändringen vid jämförelse med hittillsvarande regler om beskattning av avgångsbidrag i förvärvskällan tjänst, att bidragen till viss del och under vissa förutsättningar blir skattefria. Den följande redogörelsen begränsas i huvudsak till dessa bestämmelser.

AFA:s och Folksams AGB-försäkring

Försäkringsanstalten AFA (Arbetsmarknadens försäkringsaktiebolag) bildades genom överenskommelse mellan SAF (Svenska Arbetsgivareföreningen) och LO (Landsorganisationen) i samband med 1962 års avtalsuppgörelse. Anstalten har fr. o. m. 1963 meddelat grupplivförsäkring för såväl organiserade som oorganiserade arbetare. Premierna betalas av arbetsgivarna och skyldighet att teckna sådan försäkring föreligger i regel genom avtal även för arbetsgivare som står utanför SAF. Undantagna är endast stat och kommun. Försäkringen kallas TGL-försäkring (tjänstegrupplivförsäkring) och tillhör i beskattningshänseende kategorin kapitalförsäkringar.

Vid 1964 års centrala löneuppgörelse mellan SAF och LO bestämdes att TGL-försäkringen borde kompletteras med möjlighet för friställd arbetskraft att även få ett särskilt avgångsbidrag. Man bildade för detta ändamål en fond för avgångsbidrag. Fonden som förvaltades av AFA lämnade under 1965 och 1966 avgångsbidrag till friställda arbetare. Fondkapitalet

Open access från www.skattenytt.se, 2026-05-21 21:48:12

tillsköts av arbetsgivarna genom avgifter motsvarande 0,1 % av företagens årliga lönesumma. Arbetsgivare utanför SAF var i regel genom kollektivavtalen skyldiga att betala motsvarande fondavgifter som här i brist på tillförlitlig lönestatistik beräknades till 17 kr för arbetare och år.

Efter förebild av SAF—LO-fonden bildade KFO (Kooperationens förhandlingsorganisation) och LO 1965 en motsvarande fond för avgångsbidrag till arbetare som tillhörde KFO:s område. Även från denna fond som förvaltades av Kooperationens pensionsanstalt utgick bidrag under 1965 och 1966.

Administrativa skäl talade emellertid för att de båda fonderna för avgångsbidrag som bägge utgjorde fria stiftelser borde driva sin verksamhet i försäkringsrörelsens form. Med hänsyn härtill och efter överenskommelse mellan SAF och LO vid 1966 års centrala uppgörelse överfördes SAF—LO-fondens tillgångar vid årsskiftet 1966/67 till AFA. Denna försäkringsanstalt meddelar därför fr. o. m. 1967 både TGL-försäkring och AGB-försäkring (avgångsbidragsförsäkring). På motsvarande sätt överfördes vid årsskiftet KFO—LO-fonden till försäkringsanstalten Folksam, som således fr. o. m. 1967 även meddelar AGB-försäkring. I beskattningshänseende rör det sig i bägge fallen om annan personförsäkring än livförsäkring eller med andra ord om försäkring som tillhör kategorin skadeförsäkringar.

Arbetsgivarna är skyldiga att betala premierna för AGB-försäkringen efter i stort sett den beräkningsgrund som gällde för fondavgifterna. För AFA:s del kan den årliga premieinkomsten av de nya verksamhetsgrenarna beräknas till drygt 20 milj. kr. och för Folksams del till ett relativt sett mindre belopp med hänsyn till att KFO-området icke är så omfattande som SAF-området. AGB-försäkringen i AFA berör omkring 1,2 milj. LO-anslutna arbetstagare.

Den första premieinkomsten i AFA:s och Folksams AGB-försäkringsrörelse utgörs av medlen från fonderna för avgångsbidrag. Dessa medel överfördes till försäkringsanstalterna som portföljpremie per den 31 december 1966. Enligt beslut av försäkringsinspektionen gäller för AGB-försäkringsrörelsen i de båda anstalterna en särskild plan för avsättning till premiereserv. Denna har anpassats med hänsyn till riskförhållandena inom verksamhetsgrenen och innebär i korthet att avsättningarna under en övergångsperiod av tio år bestämmes till sådana belopp, att något nämnvärt beskattningsbart överskott i verksamhetsgrenarna inte uppkommer under perioden.

Försäkringsvillkoren

Förutsättningarna för rätt till ersättning på grund av AGB-försäkring bygger på de villkor som fastställdes som grund för bidrag från fonderna för avgångsbidrag.

Försäkringsersättningen utgörs av två delbelopp, A-belopp och B-belopp. A-belopp utgår med 100 kr för varje helt anställningsår och B-belopp med f. n. högst 6.000 kr.

Rätt till A-belopp har försäkrad arbetstagare som avskedats utan egen förskyllan på grund av driftnedläggning eller mera betydande driftinskränkning. Vidare skall den försäkrade när han avskedas ha varit anställd i ett och samma företag under minst tio år i huvudsakligen heltidsarbete och ha fyllt 50 år. Är han inte 50 år utgår emellertid A-belopp likväl om antalet lev-

Open access från www.skattenytt.se, 2026-05-21 21:48:12

nadsår tillsammans med anställningsåren uppgår till 65. Slutligen kan den som inte uppfyller alla dessa villkor av försäkringsanstalten ändå tillerkännas visst reducerat A-belopp. Ersättning med A-belopp utbetalas alltid vid tidpunkten för avskedandet.

Den avskedade har rätt till B-belopp när han fått helt eller reducerat A-belopp och vid avskedandet fyllt 62 år men ej 67. Helt B-belopp utgår när den avskedade fyllt 62 men ej 65. Därefter reduceras B-beloppet efter en fallande skala som är intagen i försäkringsvillkoren. Tanken bakom denna reducering är att förhindra avskedanden av 66-åringar i syfte att tillförsäkra dessa en extra förmån i samband med förestående pensionering. Reducerat B-belopp kan under vissa förutsättningar utgå också till avskedad som ej fyllt 62 år, nämligen till den som fått helt eller reducerat A-belopp och blivit varaktigt arbetslös antingen från tidpunkten för avskedandet eller från senare tillfälle under den närmast följande femårsperioden. B-belopp utbetalas alltid först vid viss tid efter avskedandet.

Beskattningsregler

Först bör kanske nämnas att arbetsgivares utgifter för premier för AGB-försäkring och avgifter till fond för avgångsbidrag till förmån för anställda utgör avdragsgill driftkostnad vid inkomsttaxeringen.

Arbetsgivares inbetalning av avgift till fond för avgångsbidrag kan emellertid inte anses liktydig med utbetalning av motsvarande belopp till den anställde eller med att beloppet görs tillgängligt för lyftning hos honom. Den anställde är därför inte skattskyldig för de avgifter arbetsgivaren betalar för hans räkning till någon av de båda fonderna för avgångsbidrag. Detta sammanhänger med att något rättsförhållande liknande det som föreligger mellan en försäkringsanstalt och den försäkrade inte är för handen när det gäller relationerna mellan fond för avgångsbidrag och den anställde.

AGB-försäkringen anses ha tagits i samband med tjänst (jfr sista stycket punkt 1 av anvisningarna till 31 § KL). Den anställde är därför i princip skattskyldig såsom för intäkt av tjänst för förmånen av fri sådan försäkring, d. v. s. för ett belopp som svarar mot den av arbetsgivaren betalda premien. Motsvarande belopp får den anställde emellertid dra av som utgift i tjänsten, varför något beskattningsbart överskott inte uppkommer.

Före den nu aktuella och genomförda lagändringen gällde att mottagen ersättning på grund av AGB-försäkring i beskattningshänseende skulle behandlas på samma sätt som annan ersättning på grund av personförsäkring av skadeförsäkrings natur. AGB-ersättningen utgjorde därför skattepliktig intäkt av tjänst för den försäkrade, eftersom försäkringen var tagen i samband med tjänst. Skatteplikten för ersättningen sammankopplades liksom i fråga om ersättning på grund av annan personförsäkring med rätten till avdrag för försäkringspremien. Att andra regler oftast gäller för mottagen ersättning på grund av arbetslöshetsförsäkring sammanhänger bl. a. med att försäkringen i detta fall i regel inte räknas som tagen i samband med tjänst.

Beträffande den skattemässiga behandlingen före lagändringen av mottaget bidrag från de båda fonderna för avgångsbidrag gällde, att bidraget fick anses utgöra skattepliktig intäkt av tjänst. Det nära sambandet mellan avgångsbidraget och

Open access från www.skattenytt.se, 2026-05-21 21:48:12

den avskedades tidigare anställningsförhållande motiverade ett sådant betraktelsesätt.

Den verksamhet som de båda fonderna för avgångsbidrag drivit fram till den 31 december 1966 kan i skatterättslig mening inte hänföras till rörelse. Skattskyldighet förelåg före den här aktuella lagändringen dock för den avkastning fonderna åtnjutit av sina tillgångar såsom för inkomst av kapital. Därmed var fonderna även skattskyldiga för förmögenhet.

För AFA:s och Folksams AGB-försäkringsrörelse gäller bestämmelserna för sjuk-, olycksfalls- och skadeförsäkringsrörelse i 30 § 2 mom. KL och i punkt 2 av anvisningarna till paragrafen. Dessa bestämmelser syftar till att träffa överskottet i försäkringsrörelsen. Vid beräkning av överskottet får försäkringsanstalt dra av dels driftkostnader på samma sätt som andra företag, dels avsättning till vissa fonder — bl. a. till försäkringsfonden med premiereserven — som är speciella för försäkringsrörelse. Vidare gäller ett antal särskilda bestämmelser utan intresse i detta sammanhang. Av stort intresse i beskattningshänseende är däremot försäkringsinspektionens förut omtalade beslut att under en tioårsperiod tillåta så anpassade avsättningar till premiereserv i AFA:s och Folksams AGB-försäkringsrörelse att några beskattningsbara överskott i praktiken inte uppkommer.

Framställningar om lagändring

Initiativet till de nyss antydda ändringarna i skattebestämmelserna togs genom framställningar under 1966 och 1967 till Kungl. Maj:t från styrelsen för SAF—LO-fonden för avgångsbidrag och AFA. Styrelsen för KFO—LO-fonden och Folksam anslöt sig senare till dessa framställningar. Yrkandena gick ut på skattefrihet för förmån av fri AGB-försäkring, för mottagen ersättning på grund av sådan försäkring och för mottaget bidrag från de båda fonderna för avgångsbidrag. Vidare yrkades att fonderna frikallades från skattskyldighet för inkomst och för förmögenhet samt att AFA och Folksam gjordes skattefria vad gäller inkomst av AGB-försäkringsrörelse.

Framställningarna remitterades till kammarrätten, riksskattenämnden, ett antal länsstyrelser och andra myndigheter samt till företrädare för försäkringsanstalter, industri och näringsliv. Remissinstanserna tillstyrkte i stort sett begärda lagändringar. Dock gjordes vissa reservationer bl. a. mot skattefrihet för AGB-försäkringsrörelse.

Lagändringarna

De nya bestämmelserna (SFS 1967:159 och 160) är identiska med propositionens (prop. 1967:39) och lämnades utan erinran av bevillningsutskottet (BevU 1967:28). De innebär i korthet följande.

1. Ersättning på grund av AGB-försäkring av den typ som AFA och Folksam meddelar räknas endast delvis som intäkt av tjänst (32 § 1 mom. KL). Som sådan intäkt räknas dels ersättningens hela A-belopp, dels den del av ersättningens B-belopp som överstiger ett belopp motsvarande två gånger det basbelopp som fastställts för januari månad under taxeringsåret enligt lagen om allmän försäkring (punkt 11 av anvisningarna till 32 § KL). Eftersom B-belopp hittills endast utgått med högst 6.000 kr — ett belopp som avsevärt understiger det dubbla basbeloppet — är hela denna del av ersättningen f. n. i praktiken skattefri.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-05-21 21:48:12

Bestämmelserna gäller fr. o. m. 1968 års taxering. Även om AGB-försäkring av den åsyftade typen ännu bara förekommer i AFA och Folksam, är bestämmelserna självfallet tillämpliga på alla sådana AGB-försäkringar med ensartade villkor och ersättningar som samma eller andra försäkringsanstalter i framtiden kan komma att meddela för andra grupper av arbetstagare än de nu aktuella.

2. Bidrag från SAF—LO-fonden och KFO—LO-fonden som ju är uppbyggda efter samma principer som ersättningarna på grund av AGB-försäkring, behandlas i beskattningshänseende på samma sätt som dessa ersättningar (övergångsbestämmelserna till SFS 1967:159). Skatteplikt föreligger i enlighet härmed för bidragets hela A-belopp medan B-beloppet i praktiken är helt skattefritt. Beträffande bidragen från de båda fonderna gäller bestämmelserna fr. o. m. 1967 års taxering. Fondernas verksamhet var tillfällig och upphörde den 31 december 1966. Man önskade undvika att i vart fall sådana friställda som under 1966 fått bidrag i beskattningshänseende kom i sämre läge än de AGB-försäkrade som fr. o. m. 1967 får ersättningar från försäkringsanstalterna.

3. SAF—LO-fonden och KFO—LO-fonden frikallas från skattskyldighet för all inkomst vid 1967 års taxering (SFS 1967: 160). Fondernas tillfälliga karaktär motiverar att bestämmelserna om denna fullständiga skattefrihet intagits i en specialförfattning och att denna av sociala skäl fått retroaktiv verkan.

Anledning har inte ansetts föreligga att i skattelag införa bestämmelser om skattefrihet för förmån av fri AGB-försäkring, d. v. s. för värdet av den försäkringspremie som arbetsgivaren erlägger för arbetstagarens räkning. I propositionen framhåller finansministern i detta sammanhang att något skattepliktigt överskott som kan hänföras till förmånen inte framkommer med hänsyn till den försäkrades rätt till avdrag för premien. Det möter från taxeringssynpunkt inga betänkligheter att tillåta s. k. tyst kvittning i den försäkrades deklaration mellan värdet av försäkringspremien och motsvarande avdrag för premien. Arbetsgivaren behöver då inte räkna in premien i de löneuppgifter som redovisas på kontrolluppgift för den anställde. Det får emellertid ankomma på riksskattenämnden att meddela de närmare anvisningar som kan behövas i förevarande hänseenden.

Inte heller har det ansetts motiverat att införa bestämmelser om skattefrihet för den del av en försäkringsanstalts rörelse som består i meddelande av AGB-försäkring. Finansministern anser visserligen enligt propositionen i likhet med flertalet remissinstanser att försäkringens materiella karaktär överensstämmer med arbetslöshetsförsäkringens, där mottagen ersättning är skattefri. Han pekar även på det förhållandet att AFA enligt sin bolagsordning inte får dela ut vinst till aktieägarna. Något hinder av rent formell natur föreligger därför i och för sig inte mot att hänföra ett försäkringsaktiebolag eller en ömsesidig försäkringsanstalt till de rättssubjekt, som är inskränkt skattskyldiga enligt 53 § 1 mom. d) KL. Det kan emellertid ifrågasättas om en dylik lösning är lämplig och om inte i stället en sådan ändring av 54 § f) KL skulle vara befogad, att AGB-försäkringsrörelsen i försäkringsanstalterna skattebefriades. Försäkringsanstalterna driver nämligen även annan rörelse än AGB-försäkring

Open access från www.skattenytt.se, 2026-05-21 21:48:12

och 53 § 1 mom. d) KL om inskränkt skattskyldighet för understödsförening gäller förening som endast driver annan än till livförsäkring hänförlig verksamhet. Behandlingen i beskattningshänseende av understödsförening med såväl livförsäkrings- som annan verksamhet regleras däremot i 54 § f) KL. Antingen man anser 53 eller 54 § KL som den mest lämpade för reglering av skattefriheten för AGB-försäkringsrörelsen får emellertid praktiska och andra hänsyn anses starkt tala emot att belasta någotdera lagrummet med sådana bestämmelser. Finansministern framhåller i propositionen bl. a. faran för följdyrkanden om skattefrihet också beträffande andra verksamhetsgrenar i försäkringsanstalterna.

Som redan nämnts reglerar kommunalskattelagen den skattemässiga behandlingen av sjuk-, olycksfalls- och skadeförsäkringsrörelse i 30 § 2 mom. och i punkt 2 av anvisningarna till paragrafen. Beträffande AGB-försäkringsrörelsen gäller emellertid att något överskott att beskatta inte torde uppkomma under den närmaste tioårsperioden av skäl som redovisats i det föregående. Med hänsyn bl. a. till detta förhållande har anledning ej heller ansetts föreligga att nu ändra dessa bestämmelser.

Skälen för lagändringen beträffande försäkringsersättningen

Avgångsvederlag till friställd arbetskraft från arbetsgivare eller från särskilt organ utgör i princip skattepliktig inkomst av tjänst för mottagarna. Frågan i vad mån ömmande omständigheter i det enskilda fallet motiverar skattelindring får bedömas enligt kommunalskattelagens bestämmelser om avdrag för nedsatt skatteförmåga. Härutöver och oberoende av om ömmande omständigheter föreligger kan i vissa fall en form av skattelindring komma den friställde till godo enligt förordningen angående beräkning av statlig inkomstskatt för ackumulerad inkomst.

Gällande bestämmelser innebär att mottagna avgångsvederlag i allmänhet beskattas fullt ut och att de här aktuella AGB-ersättningarna också i regel skulle ha blivit fullständigt beskattade om ingen lagändring skett.

De nya bestämmelserna för beskattningen av mottagen AGB-ersättning måste ses mot bakgrunden av vad som på detta sätt gäller för andra avgångsvederlag och taxeringsförordningens krav på en i görlig mån likformig och rättvis beskattning. Den fullständiga skattefrihet för mottagen ersättning som påyrkades under åberopande av i och för sig starka sociala skäl har därför inte kunnat genomföras. En sådan skulle ha inneburit skattelindring också där ömmande omständigheter inte kunde anses vara för handen i det enskilda fallet och skulle ha framstått som "orättvis" för de grupper av friställda som beskattas för sina avgångsvederlag.

Finansministern framhåller i propositionen att han med hänsyn till dessa omständigheter visserligen inte kan förorda fullständig skattefrihet för mottagen AGB-ersättning men å andra sidan inte vill motsätta sig någon form av speciell skattelindring, när ömmande omständigheter kan anses föreligga. De grunder som gäller för att ersättning skall utgå med B-belopp ger vid handen att sådana omständigheter föreligger i detta fall. B-belopp kan nämligen utgå endast till arbetstagare som avskedas efter lång tjänst hos ett företag och som vid avskedandet av ålderskäl eller annan orsak kan förutsättas ha

Open access från www.skattenytt.se, 2026-05-21 21:48:12

särskilt små möjligheter att få nytt likvärdigt arbete.

Även om ömmande omständigheter sålunda måste anses föreligga i samband med mottaget B-belopp, kan kommunalskattelagens regler om avdrag för nedsatt skatteförmåga i detta fall i regel inte leda till någon skattelindrng. Just det förhållandet att AGB-ersättning utgått under beskattningsåret på toppen av erhållen lön kan nämligen ofta tänkas förhindra ett extra avdrag. En uppdelning av ersättningen enligt reglerna för beräkning av ackumulerad inkomst kan i åtskilliga fall ej heller anses åstadkomma tillräcklig skattelindring.

Nära till hands synes då ligga att göra visst basbelopp av hela försäkringsersättningen skattefritt. Detta betyder emellertid skattefrihet även i de fall då endast A-belopp utgått eller således oberoende av ömmande omständigheter i det enskilda fallet. Hänsyn till kravet på likformighet vid beskattningen får därför anses leda till skatteplikt för hela A-beloppet liksom för andra avgångsvederlag som i det enskilda fallet utgår oberoende av ömmande omständigheter.

B-beloppets anknytning — generellt — till ömmande omständigheter kan däremot anses peka på en möjlig väg till lösning. I fråga om mottaget B-belopp synes skattefriheten sålunda inte komma i direkt strid med kravet på en likformig beskattning. Detta utesluter självfallet inte att skattefrihet för B-belopp i rena undantagsfall — exempelvis när den försäkrade har större privat förmögenhet — kan tänkas leda till mindre lämpliga resultat från likformighetssynpunkt. Sådana rena undantagsfall får emellertid godtas i helhetens och enkelhetens intresse. Skattelindring genom skattefrihet för mottaget B-belopp kan därför anses försvarbar.

Det får emellertid anses rimligt att på något sätt begränsa skattefriheten för B-beloppet. Försäkringar av den typ AFA och Folksam nu meddelar och som även andra försäkringsanstalter i framtiden kan komma att meddela för arbetstagarkategorier utanför SAF—LO och KFO—LO bygger nämligen i princip på fria avtal i fråga om B-beloppens storlek. För att åstadkomma en indexreglerad och lämpligt avpassad gräns för skattefriheten har lagstiftaren valt att låta denna innefatta B-belopp, motsvarande högst två gånger det basbelopp som fastställs för januari månad under taxeringsåret med stöd av lagen om allmän försäkring. Överskjutande B-belopp beskattas sålunda på samma sätt som A-belopp. B-beloppet blir dock som tidigare nämnts i praktiken f. n. skattefritt.

De nya bestämmelserna är i likhet med reglerna om mottagen TGL-ersättning införda i 32 § KL och i anvisningarna till paragrafen. En annan lagteknisk lösning hade givetvis kunnat tänkas — bl. a. ändring av 19 § — men ansågs av skilda anledningar mindre lämplig.

Motiveringarna för att skattebefria AGB-ersättningens B-belopp gäller i stora delar även i fråga om mottaget bidrag från SAF—LO-fonden eller KFO—LO-fonden. Skillnaderna hänför sig endast till att det här inte är fråga om ersättning på grund av försäkring och till fondernas tillfälliga natur. Materiellt sett bör avgångsbidragets B-belopp självfallet i beskattningshänseende inte behandlas annorlunda än AGB-försäkringens.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-05-21 21:48:12